

Politisk biografi

Niels Finn Christiansen: Den politiske ordfører. Hartvig Frisch 1935-1940. Christian Ejlers Forlag, 1999, 96 s., 118 kr., ISBN 87-7241-857-5.

I 1993 udkom Niels Finn Christiansens biografi om Hartvig Frisch, og den blev anmeldt i Arbejderhistorie 1994 nr. 42. Nærværende bog er den sidste brik i mosaikken om en af det danske socialdemokratis mest farverige personligheder. Den omhandler Frisch's indsats som politisk ordfører og gruppeformand for Socialdemokratiet 1935-1940, hvilket forfatteren fra flere sider i sin tid blev bebrejdet ikke at have behandlet tilstrækkeligt udførligt.

Niels Finn Christiansen lægger stor vægt på det Pro Memoria, som Hartvig Frisch udarbejdede i dagene lige efter den 9. april 1940. Dette skrift består hovedsagelig af referatet af et møde om aftenen den 8. april mellem partiformændene. I 1945 blev det afleveret til Den parlamentariske Kommission og trykt i bilag I i kommissionens betænkning, der udkom samme år. I Pro Memoria skrev Hartvig Frisch også om den efterfølgende besættelse, og begge dele har været brugt i forskellige sammenhænge. Der var imidlertid en tredje del, som indeholdt Hartvig Frisch's egne tanker om dansk udenrigs- og forsvarspolitik i 1920'erne og 30'erne, og denne del har ikke tidligere været brugt i den historiske forskning. Her reflekterer Hartvig Frisch dels over Det Radikale Venstres forsvarspolitik med dens blanding af sentimental pacifisme og fedtet bondeuvilje mod høje militærudgifter, dels den skæbne en socialistisk arbejderbevægelses

ville få, når den principielt gav afkald på våbenmagt i de fascistiske og nazistiske lande.

Hartvig Frisch var frustreret over forskellen på den norske holdning og den danske. Den norske udenrigsminister Halvdan Koht havde i 1938 sagt, at danskerne var bange, hvilket han i og for sig havde ret i. Ikke at danskere i almindelighed var mere rædde end nordmændene, når det kom til spørgsmålet om at kæmpe, men "hele den doktrinære Politik, som udfra en oprindelig klog og naturlig Afstandtagen fra heroisk Tosseri er havnet i den modsatte Grøft, hvis Navn er Svaghed." Han var ikke imod overgivelsen den 9. april, hvor alternativet havde været mange dræbte, men angreb den "Tillidspolitik, der kunde føre til et saa groft Misbrug som Overrumplingen ved Langelinie i Natten mellem den 8. og 9. April."

Anmelderen er ikke historiker, men etnolog, så der skal ikke gøres mere ud af denne del af bogen, som er blevet udførligt anmeldt adskillige andre steder. Bogens sidste kapitel drejer sig om den historiske biografi som genre. Det er mere en personlig afklaring af forholdet til Hartvig Frisch-biografien end en videnskabelig stillingtagen til genren som sådan. Niels Finn Christiansen påpeger nogle af de problemer, der trænger sig på ved arbejdet med en biografi.

For det første er der problemet med repræsentativiteten; hvem bliver valgt som genstand for biografien, sjældent "almindelige" mennesker. Hovedpersonen har gerne ydet noget særligt, hvorved vedkommende træder ud af de ukendtes rækker. Han eller hun bliver et medium til at trænge ind i en epokes karakteristika.

Anmelderredaktion:
Birgit Andreasen, Søren Federspiel, Rasmus Mariager og Anne-Lise Walsted

Et andet problem er i følge Niels Finn Christiansen den forførelse, både forfatter og læser bukker under for ved at trænge dybt ind i en persons levned og meninger og herved gestalte livsforløbet på ny. Som altid er det nemmere at være bagklog, og det er jo en gevinst, historikeren får helt automatisk. Niels Finn Christiansen ved, at den tidsmæssige distance giver mulighed for at se et mønster i fortiden, men er opmærksom på faren for at overfortolke den valgte persons gerninger og tillægge hans eller hendes liv en mening, som ikke stod hovedpersonen klart.

Inden for forførelsesproblemet lurer en anden fare, nemlig den totale identifikation med biografens genstand. Valg af genstand er ofte bestemt af en slags positivt fællesskab med hovedpersonen. Faktisk er en form for identifikation nødvendig for at forstå handlinger og motiver, dannelsespræg og påvirkninger. Samtidig kan identifikationen og sympatien svække den kritiske sans i forhold til hovedpersonen.

Det tredje problemfelt er forholdet mellem det private og det offentlige i fremstillingen af en persons liv. Der er selvfølgelig den helt platte genre, som sælger lige så godt som ugebladene, men også i de seriøse biografers rækker er der diskussion om, hvor tæt man vil gå på sit offer. Her er der på den ene side forskere, som mener, at en udeladelse af det private stækker biografens forklaringskraft. Kvindelige forskere har en tendens til at være mere opmærksomme på det private betydning end deres mandlige kolleger. Heroverfor står de, der mener, at kun det offentlige virke er relevant i vurderingen af en person. Niels Finn

Christiansen udråber sig selv til puritaner, idet han mener, at kun de private forhold, der har spillet en rolle for det offentlige virke, skal medtages. Alene tanken om, hvad fremtidens biografier vil kunne indeholde om den nuværende amerikanske præsident, vil få hvem som helst til at støtte dette synspunkt.

Det fjerde problemfelt, Niels Finn Christiansen fremdrager, og som samtidig danner afslutningen på dette personlige manifest om kunsten at skrive biografier, drejer sig om nødvendigheden af at erkende, at biografien er en konstruktion af et levnedsløb. Det er en bearbejdet version af fortiden, og den skal holde sig klar af styring fra den biografere, typisk gennem dennes efterladte kildemateriale. Ud fra sin egen erfaring påpeger han betydningen af at balancere mellem det faktisk levede liv og historikerens konstruktion. Med Niels Finn Christiansens egne ord: "Vi former vore personers liv ud fra samspillet mellem kilderne og vor nutidsbevidsthed og vort nutidige menneskesyn, og der er, tror jeg, i enhver biografiskrivende historiker indbygget en tilbøjelighed til at ville skabe formål, orden, sammenhæng og kausalitet, hvor dette måske slet ikke har eksisteret i den biograferelevende liv og selvopfattelse." Det at skrive og læse biografier er for Niels Finn Christiansen eksistentielt anliggende, en proces, hvor der sker meget med både forfatter og læser, når de går i dialog med den biograferelevende.

Tilsammen danner den store biografi og denne bog Niels Finn Christiansens doktordisputats, som blev forsvaret i foråret 1999.

Anne-Lise Walsted

Det kommunistiske manifest

Karl Marx – Friedrich Engels: Manifesto del Partito Comunista. In appendice note sulle prime edizioni del Manifesto e sulla sua diffusione, edizioni Lotta Comunista, Milano 1998, 550 s., ISBN 88-86176-29-9

I 50 årsdagen for Manifestets udgivelse i 1848 var anledning til afholdelse af adskillige konferencer, talrige tidsskriftartikler og ethvert respektabelt venstrefløjsforlag udgav et genoptryk med en ny indledning, der forsøgte at aktualisere, nyvurdere eller ajourføre Manifestet. Mange af disse indledninger er værd at læse, de forsøger at revurdere Marx, socialismen, arbejderbevægelsen og deres plads i historien og i fremtiden. Det er naturligt i en tid hvor arbejderklassen nystruktureres, hvor arbejderbevægelsen derfor må finde en ny taktik og kapitalismen på den ene side står stærkere end nogensinde og på den anden er udsat for pludselige kriser. Denne udgave er gået en anden vej.

Den genoptrykker den første tyske udgave, den tilsvarende italienske tekst og forordene fra 1872, 1882, 1883, 1888, 1890, 1892 og 1893. Resten af udgaven består af en kronologisk oversigt over de kendte Manifestudgaver indtil 1918 (s. 131-142), og derefter et afsnit om Manifestudgaverne i de enkelte lande: hvem oversatte og udgav Manifestet, hvordan var omstændighederne i landene, hvordan var arbejderne organiseret osv. Hvert landeafsnit afsluttes med biografiske noter om de centrale personer i denne sammenhæng – i Danmark Niels Lorents Petersen, Louis Pio, Gerson Trier og Emil Wiinblad. Disse korte afsnit er præget af en nøgtern

præsentation af de historiske omstændigheder. Bogen bygger på Bert Andréas' bibliografi over Manifestet og tekstdelen afsluttes derfor med en kort biografisk notits om Andréas (s. 521-524), de sidste sider består af forskellige registre. Bogen er flot illustreret med titel og omslagssider af de forskellige udgaver.

Det historisk interessante ved denne udgave er oversigten over Manifestudgaverne. Det kan ikke undre, at de fleste europæiske sprog/lande er repræsenteret, herunder også de baltiske og de transkaukasiske (kommende) stater. Ej heller er det mærkeligt, at der udkom Manifestudgaver i USA og Australien, der fandtes trods alt stærke arbejderorganisationer. Men også i Japan og lidt overraskende i Kina udkom Manifestet i hhv. 1904 og 1906. Jiddisch blev det naturligvis også oversat til og af alle sprog også til tartarisk i 1918. Men det er overraskende, at der ikke er fundet Manifestudgaver fra de latinamerikanske lande udkommet før 1918. Der fandtes arbejderorganisationer i flere af landene fra 1880'erne, nogle af dem var præget af anarkistiske eller kristelige ideologier, men der fandtes også organisationer, der tog deres udgangspunkt i den marxistiske teori. Naturligvis kan de spanske eller portugisiske udgaver have været brugt, og af indvanderne italienske og tyske, men der er mærkeligt, at ingen lokalt trykte udgaver er fundet. Det kan næppe forholde sig sådan, men heller ikke Bert Andréas har i sin tid fundet andet end henvisninger til nogle ganske få tryk. Der er således en opgave der venter, det er for usandsynligt, at der ikke er overleveret eksemplarer fra disse lande – det

gælder for øvrigt også for Sydafrika, hvor arbejderbevægelsen ligeledes begyndte at udvikle sig fra slutningen af forrige århundrede. Forlaget har til hensigt at gå videre med arbejdet, så måske vil der om nogle år kunne præsenteres nye resultater. Bogen her er sammen med Andréas formidable bibliografi et vigtigt led i kortlægningen af Manifestets udbredelse.

Gerd Callesen

Den modne arbejderkulturforskning

Flemming Hemmersam (red.): "To Work, to Life or to Death". Studies in working class lore – Publication series 37 – Selskabet til forskning i arbejderbevægelsens historie, København 1996, 363 s., Kr.350.- [medlemspris kr. 200.-, ISBN 87-87739-41-0

For ca. 30 år siden da opmærksomheden første gang blev rettet mod arbejderkultur ved det Tyske Selskab for Folkloristik kongres i Trier, var interessen for dette emne også først ved at blive vakt i andre lande. Fra starten rivaliserede en politisk-programmatisk strømning (der oftest var præget af marxistisk teori) med en empirisk-deskriptiv (som ville være værdifri). I mellemtiden er emnet blevet mindre eksplosivt, og en del af opmærksomheden om det er gået tabt, ligesom det ikke mere bliver gjort til genstand for hæftige kontroverser mellem uforsonlige forskningsretninger, der eksisterer side om side uden at forstå hinanden. Forskningen kan bevæge sig friere, og det foreliggende værk dokumenterer, at emnet har opnået en vis modenhed i den skandinaviske forskning, det vil

i dette tilfælde sige i Danmark, Norge og Finland. Denne modenhed kommer blandt andet til udtryk i, at forbindelsen mellem arbejderens hverdagsliv og deres politiske organisering kan tematiseres på en mindre forudindtaget måde.

Tre forfattere, en fra hvert land, er repræsenteret med hver tre eller fire bidrag. Forordet har svenskeren Bengt R. Jonsson, der er leder af Svenskt visarkiv bidraget med. For ham er den metodiske "sondring mellem arbejderbevægelsens lore og arbejderlore" nu ubestridt. "Den førstnævnte består af de traditioner, der er forbundet med arbejderbevægelsen, dens organisering og ideologi. Arbejderlore er ikke så meget forbundet med fagbevægelsen og de politiske partier som med arbejderens og hans families hverdagsliv, med hans plads i lokalsamfundet og hans medlemskab af gruppen på fabrikken" (7, smlg. Hemmersam, s. 121). Lige så ubestridt er det dog, at de to "hverken kan eller bør skilles fuldstændig ad" (7). Det bekræfter alle bidragene i bogen; og det, som gælder for de skandinaviske forhold, er ikke meget anderledes i Centraleuropa.

Den nye klasse af lønafhængige arbejdere, der var en social gruppe, som ikke tidligere havde eksisteret i den form og masseudbredelse, "skabte sine egne traditioner" (7). Som Jonsson skriver, må man heller ikke overse, at nu da "det synes sandsynligt, at industribejderen og hans særlige lore snart vil tilhøre fortiden" (8), bliver synet på den mindre forudindtaget (for Minervas ugle flyver kun i skumringen).

Flemming Hemmersam giver en indføring (s. 10-16) i og ud-

redning af spørgsmålet om folkloristikens genstandsfelter, hvad der er væsentligt for en ikke-skandinavisk læser. "Hele samfundet betragtes som folkloristikens genstandsfelt, og intet kildemateriale er fremmed for disciplinen, heller ikke håndgribelige genstande (s. 11, og dermed drejer det sig om det samme som i disciplinen europæisk etnologi, som denne opfattes i den kontinentaleuropæiske forståelse). Også ideer og verdensanskuelse hører til folkloristikens genstandsområde. Den beskæftiger sig med "den folkelige kulturs tilstedeværelse i den nationale kultur og med omfanget af den nationale kulturs tilstedeværelse i den folkelige kultur" (s. 10), det vil sige, at den skelner mellem dem uden at lægge sig fast på en værdidom. Hvis man skelne kvalitativt mellem "høj" eller elitær kunst og "lavt" kulturgods, så ville det ikke være berettiget at betragte den folkelige kultur som en selvstændig kreativ præstation (og dermed ville den også kun kunne præsenteres separat på museerne) – man ville kun beskæftige sig med den på grund af nostalgisk pietetsfølelse eller på baggrund af en interesse for social integration. Allerede romantikken så en kreativ kraft i den folkelige poesi, og alle, der arbejder ud fra en teori om social kreativitet eller orienterer sig mod overvejelser som dem Antonio Gramsci (der kun nævnes hos Peltonen, s. 162) har gjort sig om den permanente kamp om det kulturelle hegemoni, vil tilskrive arbejderkulturen den betydning, der tilkommer den.

Folkloristikken har hidtil kun udvist en svag interesse for arbejderkulturen. Det vil forfatterne gøre noget ved. Hemmersam

hævder, at der findes en konsensus om det, der kaldes kulturanalyse (cultural analysis) (s. 11). For folkloristikken er alle traditioner kultur, men ikke alle kulturer er tradition (s. 11). Hvad angår arbejderkulturen, skelner Hemmersam mellem arbejderbevægelsens lore, den politiske lore (i organisationerne) og eliteloren (blandt arbejderbevægelsens funktionærer) og ligeledes mellem de forskellige politiske fraktioners lore, (der hver råder over særlige overleveringer og traditioner). Tilsvarende kan man også tale om "kapitalismens folklore" (s. 12).

Den norske forsker Anne Eriksen beskæftiger sig med autobiografisk materiale: "The light and dark sides of life..." – Experience and interpretation in autobiographies ["Livets mørke og lyse sider..." – erfaring og fortolkning i autobiografier] (s. 17-34). Hun koncentrerer sig om én autobiografi og viser, "hvordan fortælleren arbejder med en konstant genfortolkning af sine erindringer fra et varieret liv i forsøget på at skabe en sammenhængende livshistorie, som både er kulturelt acceptabel og samtidig kan løse nogle af hans egne følelsesmæssige problemer". I hendes øjne berøres især historiske, psykologiske og kommunikationsorienterede emner af autobiografiske optegnelser og interviews. "Forholdet mellem informanten og den kulturelle kontekst" fører hende frem til kildekritiske overvejelser i forbindelse med materialet. Med en dengang 60-årig arbejders håndskrevne autobiografi, der blev udarbejdet i 1970'erne, som eksempel analyserer hun "interaktionen mellem erfaring og fortolkning" i livshistoriens versioner.

Hendes anden artikel er Chur-

ch, workers and religion [Kirken, arbejderne og religionen] (s. 35-52), hvilket er emnet for hendes doktorafhandling. Den norske arbejderbevægelses officielle kritiske holdning over for kirken fik næsten ingen indflydelse på de enkelte arbejders religiøsitet. Princippet om, at religion er en privatsag og derfor ikke bør have nogen plads i folkeskoleundervisningen, som blev overtaget fra det tyske Socialdemokratis Erfurter program, blev årsag til voldsomme angreb og diskussioner også inden for partiet selv (s. 37). Det blev ikke overtaget af de almindelige medlemmer.

I sit tredje bidrag Sunday – sacred time and leisure time [Søndag – helligdag og fridag] (s. 53-70) optræder dette spændingsfelt på en anden måde, nemlig i tidsinddelingen. I hverdagen med arbejdsverdenens pres har religionen ikke så stærk en indflydelse, at det forhindrede overgangen fra den hellige hviledag til en ren og skær fridag. Denne overgang er en del af den socialhistorie, der kan rekonstrueres på baggrund af mikroniveauet, 186 indsamlede håndskrevne autobiografier: i lyset af de særlige former for mad og tøj, underholdning og selskabelige sammenkomster og en ny faderrolle, blegner den religiøse søndag: "der er ikke ret mange informanter, der siger noget om at gå i kirke eller andre religiøse aktiviteter i forbindelse med søndagen" (s. 66), kun børnenes søndagsskole spiller en rolle.

Flemming Hemmersam stiller den kollektive kontekst og den danske arbejderbevægelses organisationer i centrum for sine tre artikler. Først beskæftiger han sig med verbale bekendelser: Familiar quotations in the Danish labour movement, 1870-1920

[Kendte citater i den danske arbejderbevægelse, 1870-1920] (s. 71-90). Hverdagsgods fra politiske slogans på faner o.s.v., som består af "tankesprog, rigtige citater, ord og lignende" (s. 71), dukker op overalt som "kollektiv poesi", oprindeligt taget fra den franske revolutions paroler eller de politiske programmer. Hjemmersam sporer disse slogans' (der er en del af "loren") oprindelse og anvendelse.

Den anden artikel Symbols, beliefs and social attitudes in the workers' First of May Songs, 1890-1924 [Symboler, overbevisninger og sociale indstillinger i arbejderens første maj-sange, 1890-1924] (s. 91-118) analyserer de sange, som man i Danmark begyndte at nydigte hvert år: en sang for socialismen, en for ottetimersdagen og – ofte – en forårssang. Deres symbolsprog benytter kendte og udbredte metaforer som den om morgenrøden; siden 1890 har kravet om ottetimersdagen ofte været formuleret i form af en tredeling af dagen i arbejde, søvn og fritid. Artiklen analyserer 230 sange fra 35 sangbøger fra København og 44 fra provinsen.

Hans tredje bidrag Social-Democratic Festive Innovations in the Inter-War Years [Socialdemokratiske nyskabelser med hensyn til festligholdelse i mellemkrigstiden] (s. 119-158) fokuserer på mellemkrigstiden, som er den periode, hvor de skandinaviske arbejderbevægelser kunne udøve størst indflydelse (i hvert fald til midt i 30'erne). Han beskæftiger sig både med "arbejderfester", hvor den politiske og sociale bevægelse spiller en rolle, og med "arbejdersammenkomster", som var en del af arbejderens hverdagsliv. Eksemplet med festerne viser

særlig tydeligt, hvordan den skandinaviske arbejderbevægelse både udvikler sig selvstændigt, fordi den er knyttet til en specifik livsverden, og samtidig udviser træk, der er parallelle med de processer, der udspiller sig i andre lande, hvor produktivkræfterne og klasseforholdene er tilsvarende udviklede. Diskussionen om festlighederne som "accept af verden" (s. 127) overtager til tider dannelsesborger-skabets målsætninger, men så skal arbejderens folkelige kultur igen tages alvorligt, for til sidst at blive hånet som "kapitalistisk dumhedsmaskine" (s. 124). En anden strømning anbefaler (ligesom de tyske socialistiske ungdomsorganisationer, der var under indflydelse af den borgerlige ungdomsbevægelse) en tilbagevenden til den førindustrielle kreativitet, noget der her kaldes "Rustification" (s. 122). Andre igen vil udvikle et selvstændigt dannelseselement med udgangspunkt i en proletarisk festkultur eller tilslutter sig den nykantianske etiske socialisme (s. 125). Der dannes ækvivalenter til de andres fester i løbet af året og livet. Med foreningsvæsenet som forbillede opstår der "stiftelsesfester og faneindvielsesfester". Nyskabelser som kvindedagen og fagenes fest (s. 147) (dannet efter et parisisk forbillede) indføres, og efter den franske revolutions forbillede diskuterer man en "arbejderkalender", men beslutter til sidst at nøjes med at udstyre den traditionelle kalender med egne mærkedage (s. 157)

Finnen Ulla-Maija Peltonen (Workers' narrative Tradition in Finland after 1918 [Arbejderens fortælletradition i Finland efter 1918], s. 160-195) tager Hjemmersams tre niveauer op og skel-

ner mellem ledelses-, medlems- og arbejderlore (s. 161); hun henviser til Robert Redfield og Edward P. Thompson (s. 217) såvel som til italienske eksempler (Passerini). Hun anser folks forestillinger om autoritet efter 1918 for at være vigtige: "For at kunne afdække karakteren af modkulturen i erindringerne undersøger jeg udtryk for magt og modstand i de fortalte erindringer fra 1920'erne og 1930'erne" (s. 163). På grundlag af dette materiale bliver det tydeligt, hvor brutale sociale kampe kan være – det bliver gerne overset i disse tider, hvor de indre modsætninger atter bliver tilskrevet etniske forhold. Den finske borgerkrig og forfølgelserne i tilknytning til denne kamp, som arbejderne tabte, udgør et åbent sår efter 1918: Der var på de venstreorienteredes side 8400 ofre for den hvide terror (mod 1650 døde på de hvides side, s. 165), 12 500 "røde" omkom i lejre, deriblandt mange kvinder; omkring 10 000 flygtninge måtte forlade landet. Periodevis var 2,5 % af befolkningen interneret i lejre.

Forfatteren opfatter historisk legendedannelse i det autobiografiske materiale og i den mundtligt overleverede historie som modstandselementer. Til analysen af udviklingen af arbejderklassens egne fortælletraditioner efter 1918 (s. 162) hører den folklores socialkulturelle kontekst, som er forbundet med klassen; den er udtryk for både arbejderklassens funktionærers og medlemmers perspektiver: "Arbejderklassens folklore er modkultur og protestkultur, når den tager stilling mod det dominerende værdisystem eller afviger fra det" (s. 162).

Den samme forfatters bidrag

Memoirs concerning the "Black Times" of the 1920s and 30s [Erindringer om de "mørke tider" i 1920'erne og 30'erne] (s. 196-218) analyserer et materiale, som det finske Kommunistiske Parti har indsamlet. 113 fortællere har i 1960'erne svaret på spørgeskemaer, deraf var mange medlemmer af det illegale parti i mellemkrigstiden. Erindringerne kaster lys på deres motiver for det politiske engagement og ligeledes på de anvendte repressivmekanismer (som blandt andet omfattede sortlistning i forbindelse med tildeling af arbejde).

For Ulla-Maija Peltonen er Historical Memory and Collective Tradition in Working-Class Folklore [Historisk erindring og kollektiv tradition i arbejderklassens folklore] (s. 219-230) den organiserede erindrings kommunikationsproces, der omfatter legenedannelse og genopvækkelse af de døde: Hun tilslutter sig den klassiske udforskning af fortælsituationer, som Linda Degh har praktiseret den, og peger med spørgsmålet om "erindringerne betydning" (s. 223) på behovet for en kildekritik for oral history. Kollektiv repræsentation og folklore som modkultur er særligt betydningsfulde i forbindelse med Finlands konfliktprægede socialhistorie i begyndelse af dette århundrede.

Endelig giver Ulla-Maija Peltonen en kort oversigt over Workung Class Lore in Finnish Archives [Arbejderklasselore i finske arkiver] (s. 231-235). Det Finske Litteraturselskabs folkloreaktiv har siden 1889 samlet livshistoriske dokumenter om den finske landbefolkning; siden slutningen af 50'erne samler man i Finland også sådanne erindringer fra arbejdere; de er til-

dels resultat af konkurrencer, og der er forskellige arkiver (museers og arbejderbevægelsens egne), der indsamler dem.

Et omfangsrigt tillæg med forfatternes biografier, fodnoter, en udførlig litteraturfortegnelse (s. 262-292), et navneindeks og et 55 sider langt emneindeks forøger bogens videnskabelige værdi.

Således dokumenterer dette værk en udviklet arbejderkulturforskning. Dens problemstilling har betydning også i andre tilfælde, hvor det drejer sig om en ny social gruppes optagelse i social- og kulturhistorien, eller hvor der er tale om social magt og undertrykkelse, f.eks. i forbindelse med de såkaldte "subaltern studies", der er opstået som følge af overvindelsen af kolonialismen. Derfor må man ønske de skandinaviske forfattere, at deres arbejde finder den bevågenhed, det har fortjent.

Dieter Kramer

Anker Jørgensen

Hans Lyngby Jepsen: Anker Jørgensen. Menneske og politiker. Lindhardt & Ringhof 1998. 138 s., ill. Kr. 198,-. ISBN 87-595-1052-8.

I løbet af det seneste halve årstid synes Anker Jørgensen igen for alvor at dukke op i offentligheden. Det skete i forbindelse med den hede debat om efterlønsreformen, i TV2's portrættudsendelser, og det er sket med genudgivelsen af Hans Lyngby Jepsens bog om Anker Jørgensen (fra 1980). Bogen bestod oprindeligt af en række samtaler mellem forf. og Anker Jørgensen over sommeren 1979 tilføjet forf.'s kommentarer –

men er nu gennemarbejdet med henblik på, at der er gået næsten to årtier.

Det er ikke nogen biografi. Det er en bog, hvor to mænd snakker sammen. Lidt om Ankers personlige liv – og mest om de politiske begivenheder. Det betyder, at en del af indholdet vil være kendt fra Anker Jørgensens mere fyldige erindringer (Fra Christianshavn til Christiansborg. Erindringer 1922-1972, Fremad 1994) samt fra de noget u håndterlige dagbogsuddrag for den efterfølgende periode. Alligevel er Lyngby Jepsens bog et hyggeligt bekendtskab. Den kommer stille og roligt rundt om en række centrale emner for især 1970'ernes politik: den økonomiske krise, jordskredsvalget i december 1973 (som ikke just var den bedste start for en relativ ny partileder og statsminister), forholdet til fagbevægelsen og til Thomas Nielsen samt den kontroversielle SV-regering. Det er både tale om brudstykker af traditionel politisk historie, og om mere skæve vinkler på hvad der skete. I bogens sidste del føres vi så fra 1980 og helt op til i dag. Denne del er den mest kedelige. Hvor man i de foregående afsnit fornemmer en lidt intens interview-stemning, så virker dette mest som pligtarbejde.

Som forf. selv siger i indledningen, så er bogen ikke nogen biografi. Det vil derfor heller ikke være rimelig at anmelde den som sådan. Men efter at have læst bogen sidder man tilbage med spørgsmålet om, hvorfor der egentlig ikke findes nogen seriøs Anker-biografi? Denne "mystiske person" som vi alle kender, som op gennem 1950'erne og 1960'erne var aktiv i den socialdemokratiske venstreopposition (Socialistisk Debat, So-

cialdemokratisk Samfund), som i 1970'erne både skulle holde sig til venstre for midten og føre socialdemokratisk krisepolitik, og som i 1980'erne skulle inddæmme højredrejningen.

Klaus Petersen

Rebuilding Poland

Padraic Kenney: Rebuilding Poland. Workers and Communists, 1945-1950. Cornell University Press: Ithaca og London, 360 s. (inkl. 18 illustrationer, 9 figurer, 3 kort)

Padraic Kenney har gennem længere tid beskæftiget sig med socialhistorie. Han har tidligere beskæftiget sig med Den russiske Revolution og dens betydning for den almindelige befolkning samt den polske arbejderklasse. Dele af dette værk er tidligere gengivet i "Slavic Review" (1994) og "Social History" (1993). Værket er velskrevet og er baseret på et imponerende arkivmateriale. Et irritationselement ved værket er, at kun få af de citerede artikler og værker i fodnoterne er anført i bibliografien. Forholdet mellem arbejderne, stat og arbejderpartierne i de første efterkrigsår i Polen er vigtigt, fordi årsagerne til de senere arbejderopstande i Polen kan spores tilbage til årene 1945 til 1950, hvor forholdet mellem arbejderne og staten/kommunistpartiet blev etableret. Kenney hævder, at fagforeningen Solidaritet rent faktisk er et produkt af udviklingen i årene før højstalinismen, fordi arbejderklassens identitet blev skabt i den undersøgte periode. Geografisk er undersøgelsen afgrænset til byerne Lodz, der før 1918 hørte til Rusland, og Wroclaw, der var

under Preussen. Byerne er valgt, fordi de repræsenterede to verdener med hver deres kultur og historiske erfaringer, og dermed to forskellige arbejdersamfund. Med hjælp fra den rige litteratur, der findes om de to storbyer, har Kenney kunnet undersøge, hvordan sociale traditioner og etablerede samfund indvirkede på kommunistpartiet og omvendt.

Kenneys undersøgelser repræsenterer en af de mest spændende retninger i forskningen af Polens nyeste historie. I løbet af 1990'erne har der i Polen været en renæssance for undersøgelser af det forenede polske arbejderparti (kommunistpartiet) og dets forgængere socialistpartiet og arbejderpartiet. Det nye i forhold til undersøgelserne før åbningen af arkiverne er, at det nu er muligt for uafhængige forskere at undersøge og derefter publicere, hvordan partierne opfattede hverdagslivets problemer. Dermed er der nu mulighed for at nuancere de glorificerende historier, der blev skrevet af partihistorikerne under kommunismen. Problemet er så nu, som her hos Kenney, at der tegnes et ret overvejende negativt og gråt billede af polsk hverdagsliv, fordi problemer og enkeltsager er overrepræsenteret i partidokumenterne. Men det er netop det, der gør, at Kenneys værk spændende, fordi "historie fra neden" blev negligeret under kommunismen. Der er allerede udkommet enkelte artikler og værker på polsk om polakkernes hverdagsliv baseret på stats- og partidokumenter, men Kenneys værk er måske det første større værk på engelsk om den polske arbejderbevægelse og til dels polsk kommunisme på græsrodsniveau. Og det kan derfor kun hilses velkommen.

Værket er delt ind i tre grundlæggende dele. I første del gives der dels en kort historisk oversigt og dels en diskussion af blandt andet begreberne arbejderklassen, klasseidentitet og den moralske økonomi, der er fællesskabets kulturnormer. I anden og tredje del analyseres forholdet mellem arbejderne og staten, der med tiden bliver synonymt med kommunistpartiet. Anden del dækker 1945 til 1947, mens tredje del dækker perioden 1948 til 1950. Staten, og det vil også sige kommunisterne, havde flere store problemer med arbejderne. Overordnet var det problemerne med de mange uroligheder på Lodz' fabrikker og skabelsen af en ny arbejderkultur i Wroclaw. Ifølge Kenney er det de forskellige traditioner for fællesskab i arbejderklassen der resulterede i, at arbejderne i Lodz ofte strejkede, mens arbejderne i Wroclaw, der manglende erfaring og ingen tradition havde, kun strejkede få gange. Til gengæld skiftede arbejderne i Wroclaw hyppigt arbejdspladser, fordi de netop ingen tradition havde.

Kommunistpartiets modspil var en kombination af ny økonomisk politik, disciplin, produktivitet og modernisering, der fandt sted i perioden 1948 til 1950. Kampen mod privathandelen, der blev indledt i efteråret 1947, markerede overgangen fra revolutionen i 1945 til den anden revolution (1948-50), der lagde grunden til det stalinistiske system. En masse mobilisering blev iværksat gennem kommunistiske slogans om kapitalistiske udbyttere og lakajer, socialistisk arbejdsdisciplin blev indført, hvorefter staten og kommunistpartiet overtog fabrikkerne, fabriksrådene og ar-

bejdsgivernes rolle, arbejdsproduktiviteten blev forsøgt forøget gennem individuelle og kollektive konkurrencer samt mulighed for en uddannelse og kulturtilbud til alle.

Med sin undersøgelse har Kenney vist os, at kommunisterne betragtede arbejderne forskelligt: I 1945 blev arbejderne betragtet som revolutionære allierede, der skulle opbygge socialismen. I 1947 som en genstridig fjendtlig gruppe, som var svær at tæmme, og i 1949 som dem, der skulle sikre stabilitet og ekspansion af industrien. Til gengæld havde man fået en altgennemtrængende partikultur, der i længden ikke kunne tilfredsstillende eller disciplinere arbejderne. Derfor fik man den senere uro og arbejderopstandene.

Henry Andreasen

Trotskister i alle bøger...

Wolfgang og Petra Lubitz (red.): Trotsky Bibliography. An International Classified List of Publications about Leon Trotsky and Trotskyism 1905-1998. Third, completely revised and enlarged edition, bd. 1-2, K.G. Saur, München 1999, 840 s., DM 368.-, ISBN 3-598-11391-9

Denne bibliografi er et imponerende værk: omfattende, grundig, vel gennemtænkt opstilling, udmærkede registre, kort sagt et virkeligt hjælpemiddel for den der enten videnskabeligt eller politisk interesserer sig for Trotski og for trotskisme. Naturligvis er begrebet trotskisme noget flydende, der er for mange, der har brugt begrebet i negativ eller positiv betydning, til at det kan dække over noget entydigt;

Lubitz'erne har gjort det bedste ud af denne situation ved at se bort fra sekteriske begrænsninger og forsøge at dække området bredt, inklusive anti-trotskistiske udgydelser som egentlig hverken har videnskabelig eller aktuel politisk værdi.

Den foreliggende tredje udgave er udvidet kraftigt i forhold til første udgave, fra 3227 indførsler til 9534, herunder et tillæg med tekster fra især 1998. Formentlig vil den kunne blive endnu større, specielt Latinamerika forekommer at være utilstrækkeligt dækket, da der har været relativt stærke trotskistiske grupper i nogle af landene, som ikke ses i bibliografien. Men det skal ikke forklejne betydningen af det registrerede materiale, det er et omfattende og nyttigt værk.

Bibliografien søger at dække alle aspekter af Trotskis biografi, hans teoretiske arbejde, politiske indsats og vurderinger inklusive arven efter Trotski, som i høj grad repræsenteres af trotskismen. Trotskismen opstod først som en retning i SUKP og Komintern, senere blev den en selvstændig gruppering, som, allerede inden 4. Internationale grundlagdes i 1938, var delt op i antagonistiske organisationer. I bibliografien er kun optaget indførsler på 25 europæiske sprog, hvoraf flere selvfølgelig også tales udenfor Europa. 40.8% af indførslerne er på engelsk (de fleste titler på andre sprog er i en note oversat til engelsk) derefter russisk, tysk og fransk med 17%, 15% og 14% af indførslerne. I den geografiske fordeling topper USA med 21.6%, fulgt af Sovjetunionen, Storbritannien, Frankrig, Tyskland og Italien – de andre lande ligger på ca. 1% eller derunder.

Der er en tydelig tidsfaktor,

perioden mellem 1920-29 dækker 10% af indførslerne, mens de tre tiårsperiode fra 1970 til 1998 dækker hhv. 23, 21 og 24% af indførslerne. Ganske vist har enkelte trotskistiske organisationer fået en faktisk indflydelse i de senere år – måske gælder det dog kun for Frankrig – men det er ikke nok til at forklare opblomstringen. I forordet peges på en forklaring (s. X): Trotski og trotskismen er blevet et relevant emne for akademiske afhandlinger.

Det er væsentligt, at en bibliografi har en god systematik og gode registre, så man har mulighed for at finde søgte artikler. Begge dele er i høj grad tilfredsstillende her. Der er 9 hovedkapitler med over 100 underkapitler og henvisninger til titler i andre grupper. De seks registre dækker forfattere, titler, kilder – tidsskrifter, samleværker osv. – serier, dissertationer og konferencer, dvs. der er mange indgange til det søgte stof. Endelig er der en fortegnelse over de anvendte forkortelser. De enkelte indførsler har alle bibliografiske oplysninger og kan i noter desuden indeholde indholdsfortegnelser, originaltitel, henviser til oversættelser og andre udgivelser af samme tekst og endelig henviser til anmeldelserne i kapitel 8.

Der er grund til at nævne specielt kapitel 8 og 9. I kapitel 8 registreres anmeldelser af enkelte udgivelser af Trotskis mange forskellige afhandlinger, om trotskisme og enkelte forfatters afhandlinger, således at man f.eks. kan sammenligne de forskellige vurderinger af Robert J. Alexanders 'International Trotskyism' eller Isaac Deutschers tre-binds biografi om Trotski. Bortset fra at man kan finde interessante udgivelser i dette ka-

pitel, så kan det konstateres, at der er gravet dybt for at få relevante anmeldelser med, selv om flere kan findes. Kapitel 9 indeholder biografisk materiale – ofte nekrologer – om ca. 100 afdøde (inklusive forhenværende) trotskister: C.L.R. James og Ernest Mandel fylder godt, andre kan af forskellige grunde være mere interessante, f.eks. Hal Draper hvis videnskabelige værk og politiske analyser fortjener opmærksomhed, men ikke har fået det i samme grad som de to først nævnte. Det er så meget mere betydningsfuldt, at han er opført her. Også i denne sammenhæng bør det slås fast, at bibliografien ikke pålægger sig snævre grænser.

Redaktørerne fortjener stor anerkendelse for at have udarbejdet dette værk – i lighed med reaktionen på deres formidable oversigt over den trotskistiske presse (se AH nr. 40/1993) vil der fra nogle af de trotskistiske sekter sikkert lyde bebrejdelser. Fra et snævert standpunkt vel med fuld ret, men redaktørerne har netop søgt at komme ud over sekterismen.

Gerd Callesen

Legitimitet og Krise

Klaus Petersen: "Legitimität und Krise: Die Politische Geschichte des dänischen Wohlfahrtsstaates 1945-73", Berlin Verlag, Arno Spitz GmbH, 1998, 336 s. inkl. kilde- og litteraturfortegnelse. Oversat til tysk af Henry Werner.

Denne bogs hovedemne er den danske velfærdsstats politiske historie i efterkrigstiden. Det er en bearbejdet tysk version af en oprindelig afhandling på

dansk. Afhandlingen er hovedsageligt en sammenskrivning af eksisterende litteratur suppleret med nogle kildestudier. Der er tale om en meget omfattende litteratur – kilde- og litteraturfortegnelsen fylder således 22 sider. Forfatteren har sammenfattet arbejder fra en bred vifte af forfattere, som både omfatter historikere, politologer, økonomer og sociologer m.fl. Det er ikke alene en flot arbejdspræstation, der er også tale om et værdifuldt arbejde, som på meget afgørende vis bringer arbejdet med at få styr på efterkrigstidens historie videre. Periodeafslutningen er velvalgt: 1973 danner et afgørende skel økonomisk og gennem vor deltagelse i EF. Valget i 1973 var desuden et spektakulært skel, selv om kontinuiteten i det danske partisystem og det parlamentariske arbejde måske alligevel blev større end valgtalene i 1973 umiddelbart indikerede. 1973 danner også et skel på den måde, at den rationalistiske plantænkning, som forfatteren er et vigtigt tema, så småt begyndte at krakelere både i Danmark og internationalt. Her blev den krise og de legitimationsproblemer, som velfærdsstatsprojektet ifølge forfatteren blev ramt af, for alvor manifesterede. Men forfatteren peger også på, at "velfærdsstatsprojektet" allerede i stigende grad blev draget i tvivl fra 1968.

Bogen er først og fremmest en hjælp til at få oversigt over perioden. Skulle man derudover fremhæve en enkelt side af fremstillingen, som måske overrasker lidt, så må det være, at forfatteren i høj grad er inspireret af Bernd Henningsens forståelse af en særlig skandinavisk "funktionalistisk" pragmatisme – Bernd Henningsen er i øvrigt redaktør

af den serie, hvori bogen her udgives på tysk. Her og der bryder Klaus Petersen derfor med sin ellers meget jordbundne, karakteristisk "danske" historiker-stil og knytter tråde til det bredere kulturliv og "tidsånden", som i sagens natur er svære at dokumentere, men som i al fald for denne læser virker ganske forfriskende og slet ikke usandsynlige. Dette forsøg skal forfatteren ikke have utak for.

Som nævnt mener jeg, at forfatteren indiskutabelt hjælper læseren med at få overblik over den måske mest foranderlige periode i dansk historie nogen sinde. Som bekendt var især tiden efter 1958 en forrygende vækstperiode. Det gjaldt også for den offentlige sektor. Der er efter min vurdering større behov for at få denne vækstperiode analyseret af historikere end den nu langt mere gennemtyggede besættelsestid. Tidsafgrænsningen gør dermed allerede i sig selv forfatterens anstrengelser prisværdige. Dertil kommer, at Klaus Petersen disponerer sit stof klart. Og bedømt på den tyske oversættelse skriver han med den sproglige klarhed, som er et tiltrækkende sprogligt ideal hos mange danske historikere. Forfatterens anlæg for at syntetisere er desuden helt utvivlsomme. Det skal slås fast, at når jeg i det følgende problematiserer nogle sider af afhandlingen, så sker det på baggrund af en basal anerkendelse af forfatterens arbejde.

Fremstillingen giver en ajourført, især politisk-historisk oversigt over perioden, men mange spændende spørgsmål antydes kun og henstår fortsat ubesvarede, som forfatteren også er det sig bevidst. Jeg tror, at afhandlingen havde vundet ved et grun-

digere oplæg og en mere præcis problemstilling.

Man må spørge om ikke forfatteren i afhandlingens ikke just raffinerede tematisering ligger under for klicheer og stereotypier. Som forfatteren selv gør opmærksom på det, så er der en del uenighed om, hvor vidt den såkaldte velfærdsstat overhovedet var et projekt med meget beviste aktørstrategier. En anden mulighed er, at den var et uintenderet resultat af de afgørende aktørers samspil, hvor hver enkelt aktør i al fald overvejende forfulgte andre mål og interesser. Forfatteren lægger sig imidlertid uden at komme dybt i denne diskussion fast på opfattelsen af velfærdsstaten som et politisk projekt. Jeg synes ikke, at forfatteren tilstrækkeligt overbevisende dokumenterer, at der nogen sinde blev udarbejdet et projekt. Begrebet projekt vrides for mere end det, der er belæg for. Nogle forskere ville i højere grad forstå velfærdsstatens udvikling som et resultat af et samspil mellem politiske partier, embedsmænd, eksperter og organisationer m.fl. på en baggrund af historisk givne institutionelle kapaciteter og inden for nogle bestemte institutionelle rammer. Denne tilgang ville derfor også have lagt større vægt på at se på de historisk-institutionelle forudsætninger fra før 1945, ligesom man ikke blot som forfatteren ville have set på de vigtigste politiske partier, men også på deres samspil indenfor de institutionelle rammer i "det samarbejdende folkestyre", som formentlig med en vis egendynamik førte partierne derhen, hvor de færreste – om overhovedet nogen – formentlig havde forudset, man endte. Her er i al fald et tema, som fortsat giver plads til forskning og diskussion.

I disse bemærkninger ligger også, at forfatteren i vældig høj grad har valgt en aktørorienteret tilgang, men underprioriterer den institutionsorienterede tilgang, som han kort præsenterer i starten af afhandlingen. Sidstnævnte får aldrig for alvor en chance i bogen.

Klaus Petersen mener selv, at han fokuserer på mødepunktet mellem aktører og strukturer. Her forekommer det noget uklart, hvad der menes med strukturer. Formentlig ligger der heri især periodens brede demografiske og økonomiske udviklingstræk. Større stringens og præcision kunne være ønskeligt.

Også begrebet krise kunne problematiseres. Ganske vist lader det sig ikke bortforklare, at den offentlige sektors udvikling var udsat for stærke folkelige anfægtelser fra 1968 og en del år frem. Men det kunne jo så samtidig i stærkere grad understreges, at parallelt hermed gennemførtes kommunalreformen og en socialreform gennemførtes. Nogle har heri set en fuldbyrdelse af velfærdsstaten, som qua disse reformer nu bragtes ud til hver eneste kommune i landet. Dermed fuldbyrdede et par århundreders udjævning af forskellene mellem land og by. Mao: Glistrup m.fl. repræsenterer en reaktion på en uhyre stærk slutspurt i den udvikling, som førte frem til det, som populært i dag opfattes som "velfærdsstaten" og som nu er så elsket af befolkningen som aldrig før. Denne "slutspurt" skyldes imidlertid nok i videre udstrækning end forfatteren lader forstå, at regeringer (bl.a. VKR-regeringen) og centraladministration under disse reformarbejder ikke havde helt klare politiske prioriteringer og et eget styretøj.

Selve velfærdsstatstermen er jo som de fleste termer med stærke politisk-ideologiske konnotationer mindst talt vanskelig at sætte på begreb. Man kan ikke sige, at det nogen sinde lykkes for forfatteren.

Men jeg kunne i det hele taget godt ønske mig, at Klaus Petersen i højere grad havde diskuteret sine begreber og til- og fravalg. Petersen har et ganske godt kendskab til relevant samfundsteoretisk diskussion, men det virker ikke som om han har lyst til at vove sig langt ud i den.

Det må aftvinge respekt, at forfatteren gaber over at ville se på udviklingen inden for en hel række policyområder: Socialpolitik, uddannelsespolitik, boligpolitik, arbejdsmarkedspolitik og kulturpolitik. Her spiller rimeligt nok socialpolitikken første violin. Men man kan vanskeligt tilbageholde spørgsmålet om, hvorfor sundhedspolitik – som mange vel vil betragte mere basalt i en velfærdsstatssammenhæng end fx kulturpolitik – skal holdes uden for? I det mindste ville en drøftelse af spørgsmålet have klædt afhandlingen. Muligvis kunne man især for sundhedspolitikken vedkommende påvise med stor tydelighed, at den blev drevet frem nok så meget af professionelle interesser på en lang historisk baggrund af statslig problemløsning og offentlige kapaciteter end af partistrategier. Sundhedspolitikken ville måske være særligt egnet til at kaste tvivl over afhandlingens projektopfattelse.

Det skal også nævnes, at afhandlingens konklusion er meget kort. Der samles ikke op på en række interessante temaer, som har været anslået undervejs. Som eksempel kan nævnes, at det un-

dervejs påpeges, at embedsmænd og eksperter spillede en betydelig rolle i udviklingen. Bl.a. kædes udviklingen sammen med økonomernes indtrængen i centraladministrationen. Afhandlingen har imidlertid reelt a priori og uden eksplicit refleksion gjort de politiske partier til de afgørende aktører. Det er uden tvivl også lettest kildemæssigt, så længe man ikke er tæt på de enkelte beslutningsprocesser. I konklusionen tæller kun de politiske partier som nævneværdige aktører. Det kunne ellers have været spændende at diskutere om ikke det kunne være givtigt at kaste teknokrati- eller professionsperspektiver ind på udviklingen.

Disse vinkler kan man en anelse bedre finde i Jacob Christensen: "Socialpolitiske strategier 1945-1972", Odense 1998. Petersens afhandling lapper i øvrigt selvsagt i et vist omfang ind over denne afhandling. Christensen har videreudviklet sine ansatser i en interessant artikel: "Demokrati og ekspertise: Om politikere, embedsmænd og eksperter i dansk socialpolitik" i Morten Madsen m.fl.: "Demokratiets mangfoldighed: Tendenser i dansk politik", Kbh. 1995.

Endelig skal det nævnes, at selv om Klaus Petersen belæsthed er imponerende, så undrer det, at han ikke i sin litteraturliste medtager alle Iver Hornemann Møllers bøger om socialpolitik. Den undren øges kun af, at Petersen diskuterer op mod både Hornemann Møller og Jacob Christensen. Det ville være nærliggende også at forholde sig til Iver Hornemann Møllers "Om ulighedens årsager", "Klassekamp og sociallovgivning 1850-1970", "Klassernes magt" og sammes "Klassekamp og sociale

reformer". Uanset at Hornemann Møllers forsøg på at analysere socialpolitikens udvikling bestemt ikke er uproblematisk, så er det et af de mest ambitiøse, vi kender. Det er et forsøg på at gennemføre et klasseperspektiv på den socialpolitiske udvikling. Hornemann Møllers bøger udgør i høj grad en helhed, som man ikke bare bør plukke lidt fra.

Det er ikke underligt, at man på forskellige måder kan forsøge at problematisere den foreliggende afhandling af Klaus Petersen. Den er så bred i sit anslag og omfatter en så lang periode, at næppe nogen i dag vil kunne overkomme at skrive en sådan bog uden at efterlade en lang række løse ender. Derfor skal Petersen have ros for et gævt forsøg med mange kvaliteter i. Samlet set er bogen et godt indspark. Den viser vel også vejen for fremtidens historieskrivning – især om tiden efter 1945 – ved i høj grad at inddrage den tilgængelige samfundsvidenskabelige forskning.

Men der er stadig plads til den store afhandling om det vi under angloamerikansk påvirkning retrospektivt kalder "velfærdsstatens" endelige gennembrud i efterkrigsperioden. Det bør være en afhandling, som tester flere forskellige, klart ekspliciterede "teorier" (men reelt nok snarere perspektiver) på en mere konsekvent og omhyggelig måde på en omhyggelig rekonstruktion af den lange række af politiske beslutningsprocesser, som førte til monsterets montering. Det er muligt, at ikke et enkelt af disse perspektiver ville komme helt klart ud af en sådan test som vinder. Det kan være, at det både kan give mening som Klaus Petersen at fremstille udviklingen

som båret af politiske partier og samtidig også af en profession, nemlig en række økonomer som fx Erik Ib Schmidt, Viggo Kampmann, J. O. Krag, Jørgen Dich, Jørgen Paldam, Frederik Zeuthen, Henning Friis, Henry Grünbaum, Iver Nørgaard, Bent Rold Andersen o.m.a., hvoraf en stor del også var partipolitisk aktive – især i Socialdemokratiet.

I al fald finder jeg, at mere analyse af den teoretiske idéudvikling især inden for socialpolitiske felt og ideernes veje ind i praktisk politik er et spændende emne, som endnu ligger og venter på sin forsker. Det samme gælder velfærdsstatens lange forhistorie og dens særligt danske historisk-institutionelle forudsætninger.

Tim Knudsen

En faglig revolutionær

Ernst Stock og Karl Walcher: Jacob Walcher (1887-1970). Gewerkschafter und Revolutionär zwischen Berlin, Paris und New York – Biographien europäischer Antifaschisten bd. 4 – trafo Verlag, Berlin 1998, 258 s., DM 39.80, ISBN 3-89626-144-4

Der er ikke så meget nyt at hente for historievitenskaben i denne biografi, fremstillingsformen er ikke egentlig videnskabelig, og de faktiske forløb er stort set kendt fra andre undersøgelser; det centrale i denne fremstilling er den biografiske fremstilling af en fascinerende personlighed, en yderst dynamisk og klart tænkende revolutionær arbejder. Det er lykkedes de to forfattere, en tidligere fagbladsredaktør og en gymnasie-lærer fra hhv. DDR og Vesttysk-

land, at give en omfattende og medlevende fremstilling af Walchers liv. Biografien er velskrevet uden et stort videnskabeligt apparat, men med et tillæg hvor enkelte kilder præsenteres. Walchers åbenbart store arkiv befinder sig i SAPMO-arkivet i Berlin, hvor forfatterne har benyttet både det og de erindringsoptegnelser, som Walcher efterlod sig sammen med andre omfattende manuskripter. Efter hans død blev dele af hans arkiv og manuskripter beslaglagt af den østtyske efterretningstjeneste, og beklageligvis er det ikke lykkedes at finde dem igen.

Jacob Walcher var en af en lang række radikale arbejdere, der før og under første verdenskrig voksede ind i arbejderbevægelsen i den sydtyske by Stuttgart og kom til at spille en rolle i arbejderbevægelsen især i mellemkrigstiden. I tiden før 1914 udviklede byens arbejderbevægelse, der var præget af de mange metalarbejdspladser, sig til en radikal højborg i et i øvrigt reformistisk domineret område; den radikale fløj havde en solid opbakning i de socialdemokratiske foreninger, i ungdomsbevægelsen og de kulturelle arbejderorganisationer. Denne tradition har fortsat betydning, og det er ikke noget tilfælde, at IG Metall i dag som regel vælger det sydvesttyske distrikt som spydspids i overenskomstforhandlinger.

Jacob Walcher, der var en af de yngre sønner i en fattig småbondefamilie, kom kort efter århundredeskiftet til byen og arbejdede som arbejdsmand i flere år, inden han blev metalarbejder. Han blev først aktiv i arbejder-ungdomsbevægelsen, siden hen i sit forbund og partiet. I 1910-11 blev han delegeret til partiskolen i Berlin og derefter journalist for

det faglige stof ved byens socialdemokratiske avis. Kampen indenfor partiet var meget hård, og avisen var en væsentlig faktor i denne kamp. Højrefløjen fik først overtaget under verdenskrigen, da de radikale efterhånden blev indkaldt, mens højrefløjens – ofte lidt ældre – medlemmer slap.

Walcher blev medlem af Spartakusgruppen ved dens oprettelse kort efter krigens udbrud og af det kommunistiske parti (KPD), men havde store problemer med partiets venstreradikale flertal, der satsede på revolution her og nu og derfor ikke tillagde fagbevægelsen betydning i den revolutionære udvikling, men snarere anså den for en konservativ faktor. Walchers vurdering var en anden, han var delvis præget af Rosa Luxemburgs opfattelser af revolutionen som en læreproces. I løbet af kort tid udskiltes den rådkommunistiske fløj af KPD, mens KPD som hele Komintern i løbet af 1920erne gennemgik en lang proces med abrupte sving i den politiske linje. 1920erne igennem genopstod der hele tiden venstreradikale tendenser i partiet, og i 1928 fik disse endeligt overtaget.

Walcher, som indetog en fremtrædende position i partiet som ansvarlig for det faglige arbejde, arbejdede hårdt på at udvikle en revolutionær realpolitik, som havde til hensigt i samarbejde med de afgørende lag i arbejderklassen at fremme de revolutionære muligheder bl.a. ved overtage de bestående fagforbund og udvikle dem til en handlekraftig partner for det revolutionære parti. Han og partiets flertalsgruppe i årene 1920-1923 fik en betydelig opbakning blandt fagbevægelsens medlemmer, iflg. nogle beregninger fra op mod

halvdelen. Men da den revolutionære bølge ebbede ud i 1923, og partiet skulle omstille sig til en mere langsigtet politik, fik en ultraradikal gruppe flertal på partiets kongres og formøblede på kort tid denne opbakning – som det blev sagt om det norske kommunistparti: “det er ingen sak å få partiet lite”. Helt så galt gik det ikke for KPD, den marxistiske tradition var meget stærk og overlevede i første omgang også denne kursændring. Det var fortsat partiets egne medlemmer, der bestemte kursen, men efterhånden som Komintern udviklede sig til et “fasttømret leninistisk parti” fik diskussionerne dér større betydning for de enkelte sektioner. Hertil kommer, at SUKP havde fået eller tiltaget sig en betydelig autoritet, som det parti der havde gennemført en sejrrig revolution. Men de russiske erfaringer kunne ikke umiddelbart overføres til de europæiske forhold, hvor arbejderklassen havde andre traditioner. I KPD førtes en kamp om de to linier, og Walcher var en af de vigtigste repræsentanter for en selvstændig linie, der byggede på massetilslutning blandt specielt den fagligt organiserede del af arbejderklassen, om man vil en demokratisk linje.

I 1928/29 blev denne fløj ekskluderet af KPD og organiserede sig i første omgang som en selvstændig oppositionel fraktion udenfor KPD, som KPD-Opposition (KPO). Oppositionens vurdering var, at man kunne og skulle organisere sig selvstændigt, men ikke i modsætning til det officielle Kominternparti; omstændighederne ville medføre, at Komintern ville indse, at det var slået ind på en forkert linje, og oppositionen blive rehabiliteret, fordi den havde udvik-

let en korrekt politisk praksis. Som bekendt gik det kun delvis sådan: Komintern indså, at dets linje byggede på en fejl vurdering, og udviklede en højreopportunistisk politik fra 1934/35 (folkefrontspolitikken), uden at oppositionen blev genoptaget. En af årsagerne hertil var, at oppositionen var blevet splittet på spørgsmålet om, hvordan man skulle forholde sig til socialdemokratiets venstrefløj, som i 1931 dannede det Socialistiske Arbejderparti. Flertalsgruppen i KPO anså SAP for at være et centristisk parti, mens mindretallet ville "erobre" det for kommunismen. Walcher hørte til mindretalsgruppen og forlod KPO. Hans gruppe erobrede faktisk SAP i foråret 1933 – men da var partiet allerede illegaliseret, og Walcher måtte flygte.

I de kommende ca. fem år var SAP et af de vigtigste partier i London-byroet, som var en sammenslutning af de venstresocialistiske partier. Partierne førte en intensiv diskussion om en mulig nyformulering af en politik for et revolutionært masseparti. Udgangspunktet herved var, at SAP og byro-partierne opfattede sig som værende krystallisationspunktet i den internationale arbejderbevægelse, efter at komministernerne og socialdemokraterne begge var blevet diskrediteret ved deres store nederlag i 1933. I den forbindelse havde Walcher også kontakt med Trotski, som han havde kendt siden begyndelsen af 1920'erne, men det viste

sig meget hurtigt, at de havde modsatrettede forestillinger om vejen frem. London-byroets partier forsvandt i perioden op til 1939, også SAP splittedes i forskellige retninger, Walcher havde dog en trofast tilhænger i den unge Willy Brandt, som først i sit næste eksil i Sverige blev medlem af socialdemokratiet sammen med flertallet af de tilbageværende SAP-medlemmer.

Walcher gik imidlertid en anden vej. Han var ad mange omveje nået til New York, og herfra gik hans vej tilbage til det senere DDR. Udgangspunktet for hans vurdering af at det var her, han hørte til, var at privatejendommen til produktionsmidlerne var afskaffet i Sovjetunionen, og at det ville medføre, at det socialistiske demokrati kunne og ville udvikles. Der var problemer, som han bestemt ikke negligerede, men som for ham i det store billede ikke var afgørende. Han tog tilbage til Berlin, blev medlem af SED, var chefredaktør for fagbevægelsens dagblad fra 1947 og forsøgte at udvikle en udogmatisk revolutionær politik under de givne forhold. Der var flere af de gamle KPD-O og SAP-medlemmer, der fulgte ham på denne vej, men i Vesttyskland gik den overvejende del af SAPs medlemmer til socialdemokratiet, mens KPO'erne ofte via en omvej over KPD dannede en selvstændig organisation.

SED omdannedes imidlertid hurtigt til et "parti af ny type", dvs. et normalt kommunistisk

parti, og bl.a. de tidligere oppositionsmedlemmer som Walcher blev ekskluderet af SED. Walcher blev afsat som chefredaktør i 1951, ekskluderet i 1952 og rehabiliteret i 1956. Han fik mulighed for at arbejde som historiker, men hans undersøgelse blev ikke offentliggjort, hans fremstilling stemte på daværende tidspunkt ikke overens med den autoriserede udlægning. Først i de allersidste leveår blev han anerkendt som partiveteran, men han fik ikke mulighed for at lave noget, der svarede til hans evner.

Walcher mødte og diskuterede med mange mennesker, som har fået betydning, f.eks. Luxemburg, Zetkin, Liebknecht, Ledebour, Bernstein, Levi og Willy Brandt i den tyske arbejderbevægelse, og Lenin og Trotski i den internationale. Brecht førte lange samtaler med ham og værdsatte ham, Paul Dessau og Gerhart Eisler kendte ham. Efter bogen at dømmes var han en fascinerende person, et genoptryk af nogle af hans trykte og utrykte afhandlinger kunne sikkert være interessant og lærerigt. Forfatterne burde have udarbejdet en komplet fortegnelse af Walchers selvstændige publikationer og ligeledes anført hans vigtigste artikler, det ville have været nyttigt ved kommende undersøgelser. De få anførte titler afleder fra den kendsgerning, at han har udgivet adskillige pjecer.

Gerd Callesen